

Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları

Ahmet Beşkaya* – Salih Alp**

1. Giriş

İngiltere'deki 1997 seçimlerinde "sol" için oldukça farklı ve alışılmadık bir vizyonla; Tony Blair önderliğinde seçimlere giren İşçi Partisi açık oy farkı ile seçimleri kazandı. Tony Blair'in seçim öncesi hazırlıkları ve konuşmaları "politik ekonominin" gündemine yeni tartışmalar getirecek sinyaller vermekteydi.

Seçim sonrası dönemde insanlar, soldaki değişimin genel hatlarını daha açık bir biçimde görme fırsatı elde etti. (En azından teorik olarak). İşçi Partisi, 1998 yılında *The Third Way* adında bir broşür yayınlayarak iktidarları döneminde uygulayacağı politikalara ilişkin geniş bilgilere yer verdi. Blair'in imzasını taşıyan broşürde şu ifadeler dikkat çekmekteydi:

"Üçüncü yol, kanımca, ilerici merkez solun İngiltere ve ötesinde ağır ağır yerleştirdiği yeni siyaset anlayışına verilebilecek en iyi isimdir. Üçüncü yol, sosyal adalet ilkesine ve merkez solun geleneksel hedeflerine sonuna kadar bağlı,

ancak bunları gerçekleştirebilmek için daha esnek, ilerici ve geleceği düşünen yenilenmiş bir sosyal demokrasi talebidir. O, yüzyıldan fazla bir zamandır ilerici siyasete rehberlik etmiş demokrasi, özgürlük, adalet, karşılıklı yükümlülük ve evrensellik gibi değerlerin üzerine kurulmuştur. Bu üçüncü yoldur; çünkü, devlet kontrolü, yüksek vergiler ve üretici çıkarlarıyla işgal edilmiş eski sol ile kamu yatırımlarıyla toplum ve kollektif çaba gibi kavramlardan uzak durulması gerektiğini benimseyen yeni sağ politikaların ötesine gider.

Üçüncü yol, sağ ile sol arasındaki farkı yok etmeye yönelik bir girişim değil, daha ziyade değişen dünyadaki geleneksel değerler ile ilişkilidir. Asıl olarak, (...) iki büyük akım olan demokratik sosyalizm ile liberalizmi birleştirmeyi hedefler. Liberaller, piyasa ekonomisi içerisinde bireysel özgürlüğün önemini vurgularken, sosyal demokratlar ana aktörü devlet olan sosyal adaleti teşvik etmişlerdir. Aslında bu iki temel ilke arasında karşıtlık söz konusu değildir. Bugün yapmaya çalıştığımız gibi güçlü bir devlet, hedeflerimizi gerçekleştirebilmek için kullandığımız araçlardan bir tanesidir, ancak tek araç değildir ve vurgulamakta fayda var, devlet gü-

* Z.K.Ü., İ.İ.B.F, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

** Z.K.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

cü ancak diğer araçlarla birlikte kullanıldığında verimli olmaktadır.

Bu anlamda, üçüncü yol, solun da içinde bir üçüncü yola işaret eder. Solun bünyesindeki tartışma, kamuoyunu tatmin edemeyen iki egemen grup oluşturmuştur. Geleneksel sol, ulusallaştırma ve devlet kontrolünü ideolojinin içerisine sığı siyasî reçeteler hâlinde sokarak temel ilkeler haline getirmiştir. Bu anlamdaki radikalliğin boyutu da, kamu mülkiyeti ve harcamaların çokluğuna paralel olarak ölçülür hâle gelmiştir. Bunun karşısı olan ılımlı sol ise genellikle bu temel yönelişi kabullense de, düşünce dünyasını görmezden gelerek daha yavaş bir değişimi hedeflemiştir. Revizyonistler, dönem dönem gündemi değiştirmeye kalkışmış ancak sınırlı oranda başarılı olabilmislerdir. Bu anlamda üçüncü yol, solun değerlerine derinden bağlı yeni radikal yaklaşımlar geliştirmek için sosyal demokrasinin ciddi bir şekilde yeniden değerlendirilmesi olarak kabul edilebilir” (Aktaran: Yalçın, 2000a:72-73).

Söylemde açık bir biçimde görüleceği gibi, İşçi Partisi'nin yeni politikalarının merkezini “üçüncü yol” kavramı oluşturur. Blair'in üzerinde ısrarla durduğu “üçüncü yol” politikaları, yukarıdaki ifadelerde de ara ara yer bulduğu üzere aslında yeni bir kavram değildir. Ancak bu politikanın bir anda bu kadar popüler hâle gelmesinin nedeni, üçüncü yola tekrar bir niteliksel değişim ile “yeni anlamlar” kazandırılmasıdır. Daha temel bir deyişle, bahsedilen üçüncü yol, diğerlerini hem revize etmiş hem de daha “yeni” ifadelerle yer vermiştir.

Politik ekonomi alanında, bazı sosyal demokrat çevreleri bir anda bu kadar heyecanlandıran yeni deneyimin entelektüel lideri, bir sosyoloji profesörü ve aynı zamanda *London School of Economics* (LSE)'in rektörü olan Anthony Giddens'tır.¹ Giddens'in, 1994

yılında yayınladığı *Beyond Left and Right* (Sağ ve Solun Ötesinde) adlı eseri ile 1998 yılında yayınladığı ve ilk kitabına katkıları içeren *The Third Way: The Renewal of Democracy* (Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yenilenmesi) adlı eseri, Blair ve İşçi Partisi'nin en büyük ilham kaynağı olmuştur.

2. Üçüncü Yol Politikalarının Evrimi

Klâsik liberal düşünce ve Marksizm'in arasında bir üçüncü yol bulma çalışmalarının temeli, neredeyse o teorilerin tarihi kadar eskiye dayanır. Her alanda olduğu gibi iktisat alanında da çalışma yapan insanların uzlaştırıcı olma çabaları hep ön plânda olmuştur.

Uzlaştırma hareketlerinin bir “üçüncü yol” felsefesine dönüşmesi, sosyalizmin teorik yapıdan çıkıp, uygulamada da kendisini gösterebilmesini sağlayan Sovyetlerdeki 1917 Devrimi “heyecanının” ertesine denk gelmektedir. Dünyada beliren yeni, ancak geleceği bir o kadar belirsiz olan bu sosyalist deneyim, batıda laissez-faire politikalara karşı çıkan çevreleri cesaretlendirmiş ve daha radikal hareket etmelerine olanak tanımıştır.

Örneğin; Sovyetler'deki Ekim Devrimi'nin hemen ertesinde, “J.M.Keynes laissez-faire ilkesine sınırsız sarılan dönemin yöneticilerini, 24 Aralık 1917 tarihli bir mektubunda “yetersiz”, “çılgın”, “kusurlu” olarak nitelendirip ‘... belirli bir türün uygarlık süresini bile kısaltabilir bunlar” demiştir (Aktaran; Çaklı, 1998:76).

Bu ifadeleriyle “üçüncü yol” politikalarının entelektüel liderliğine aday olduğunu açıkça ortaya koyan Keynes, 1926 yılında yayınladığı “Liberalism and Labour” adlı makalesinde fikirlerini daha da ileri götürerek; politik problemin, üç unsuru birleştirmekten

¹ Her ne kadar da Giddens'in fikirleri, Blair'in “üçüncü yolu”u ile tam olarak örtüşmese de, akademik alandaki

yaptığı katkıdan dolayı Giddens'i entelektüel lider olarak göstermenin yanlış olmayacağı inancındayız.

ibaret olduğunu söylüyordu. İktisadî etkinlik, bireysel özgürlük ve sosyal adalet. Meşhur kitabı *Genel Teoride* de bu üç amacı birleştirmeye yönelik bir teori oluşturmaya çalıştığını ifade etmiştir. Keynes, kitabının son bölümlerinde, kapitalizmin en önemli kusurlarından biri olarak sosyal adaletin sağlanamamasını gösterir. “İçinde yaşadığımız iktisadî toplumun başarısızlıkları, tam istihdamı sağlayamamış olması ve keyfi, eşitsiz gelir ve servet bölüşümüdür (Yay, 1993:67-68).”

Bu noktada, uygulamada uzunca bir dönem dünya ekonomisi üzerinde oldukça etkili olan Keynes’in düşüncelerine devam etmeden önce, yaklaşık aynı dönemlere denk gelen ve daha çok teorik bir tartışma olarak kalan, bir diğer üçüncü yol düşüncesi olarak adlandırabileceğimiz “piyasa sosyalizmi” gündemine değinmek faydalı olacaktır.

Piyasa sosyalizmine ilişkin tartışmalar 1930’lu yıllar boyunca oldukça hararetli geçmiştir. Tartışmaya taraf olan bir çok iktisatçı olmuştur. Ancak, Taylor, H. D. Dickinson, A. Lerner, E. F. Durbin, M. Dobb, O. Lange, F. Hayek, L. Mises tartışmada en dikkat çekici düşünceleri ortaya koyan isimler olmuşlardır. (Eren, 1991:27)

Daha “katı” anlamda bir üçüncü yol düşüncesi olarak adlandırabileceğimiz piyasa sosyalizminin tam olarak ne olduğu konusuna cevap vermek oldukça zordur. Ancak, daha spesifik anlamda Lange’nin fikirlerine başvurursak, önerilen piyasa sosyalizm özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda tüketim malı ve emek fiyatının piyasada rekabet hâlinde belirlenmesidir. Daha çok “etkinlik” üzerinde yoğunlaşan bu tartışmalarda, diğer katılımcılar, Dickinson, Durbin, Lerner ve Taylor gibi isimler de iktisadî etkinliğin sosyalizmde, kapitalizmdeki gibi hatta daha iyi işleyeceğini belirtip, piyasa temelinde bir sosyalizm önermişlerdir (Eren, 1991:26-35).

Buna karşın Mises ve Hayek, özellikle “bilgi” problemlerinden kaynaklanan sebeplerle, bahsedilen sistemin iktisadî etkinlikten uzak olduğunu, plânlama ile de bireysel özgürlüğe darbe vurulacağını üzerinde durarak; piyasa sosyalizminin ısrarlı bir biçimde karşısında durmuşlardır. Bu liberal karşı duruşun yanında, Marksist bir iktisatçı olan M. Dobb da bu tür bir üçüncü yol politikasının karşısında olmuştur. Dobb, sosyalizmin, *laissez-faire* gibi kendine özgü evrensel değerlerinin olduğunu belirterek, piyasa sosyalizminin kapitalizmden daha istikrarsız olacağını belirtmiş ve üçüncü yol politikalarına Marksist bir karşı duruş sergilemiştir.²

1929 Bunalımı’nın genel karmaşası ve içinde bulunulan durumdan çıkış arama çabalarının yoğun olduğu dönemlerde ısrarcı baskıların neticesinde Keynes’in talep yönlü, devlet müdahalesini içeren ve daha çok refah politikalarıyla kuşatılmış fikirleri, başta İngiltere olmak üzere pek çok ülkede geniş yankı bulmuş ve pratiğe geçirilmeye başlanmıştır. Bir dönem bu tarz üçüncü yol politikaları o kadar benimsenmiştir ki, bir ekonomik gözlemci olan E. Durbin, 1949 yılında, “günümüzde hepimiz planlamacıyız (...) savaştan bu yana tüm dünyada *laissez-faire*’e olan popülarite inancın yitirilmesi dikkate değer bir hızla devam etmektedir” diye yazabilmiştir (Giddens, 2000a:16).

En hareketli günlerinde olan “üçüncü yol” teori ve politikaları karşısında; klâsik liberal düşünce geleneğine mensup entelektüellerin pasif bir tutum izlediği (ya da izlemek zorunda kaldığı) söylenebilir. Ancak yine de bazı liberal düşünürler, bu ve daha ileri sosyalist politikaların sakıncaları konusunda ciddi eleştiriler getirebilmiştir. Bunların başında Avusturyalı iktisatçı Hayek gelmektedir.

² Piyasa Sosyalizmine ilişkin detaylı bilgi için bkz; (Eren, 1991: 22-54).

Hayek'in 1944 yılında yayınladığı ve entelektüel alanda büyük ilgi gören *The Road to Serfdom (Kölelik Yolu)* adlı eseri çok açık bir meydan okumayı ifade etmiştir. Hayek kitabında bu türden politikalar için şu ifadeleri kullanmaktadır.

"Gerek rekabet, gerekse merkezî idare, tam olmadıkları takdirde gayet fena neticeler verirler; muayyen bir meseleyi hâll etmek için bu iki yoldan birini seçmek lâzımdır; iki usulün birbirine karıştırılması her ikisinin de tesirsiz kalması demektir ve varılacak netice, bunlardan herhangi biriyle iktifa edildiği takdirde elde edilecek neticeden daha kötü olur (Hayek, 1995:43)."

Ancak ne olursa olsun bu tür karşı çıkışlar cılız kalmış ve 1950'li yıllarda bir çok sosyal demokrat iktidar, Keynesyen politikaları ve daha geniş refah programlarını uygulamaya devam etmiştir. 1960'lı yılların sonuna kadar da dolu dizgin sürdürülen bu üçüncü yol politikaları 1970'li yılların başlarındaki stagflasyon olarak adlandırılan bir kapsamlı ekonomik kriz ile ekonomi literatüründe, en azından teorik olarak dinlenmeye geçmiştir. 1980'li yıllarda ise uygulamadaki gücünü de tamamen yitirmiştir.³

1970'lerin kapsamlı stagflasyon krizi, Friedman'ı stagflasyon olgusunu açıklama çabasına yönlendirmiştir. Friedman, bir yandan stagflasyonun nedenini ampirik kanıtlarla açıklarken, öte yandan refah devleti iktisat politikalarını da sert biçimde eleştirmiştir. Bu tartışmayı R. Lucas ve taraftarları daha da genişletmişlerdir. Refah devleti harcamalarının vergi oranları üzerindeki yükseltici etkisinin, insanların yatırım dürtüsünü kırdığına ilişkin serzenişleri, Feldstein ve taraftarları ampirik bulgular ile destekleyerek, vergi

³ O kadar ki, 1980'li yıllarda A.B.D üniversitelerinde, Keynes okulundan olduğunu söyleyenlerin arasında kırk yaşın altında bir makro iktisatçı bulmanın iyice güçleştiği söylenmektedir. (Kazgan, 1997:401).

oranlarının artık dayanılmaz hâle geldiğini savunmuşlardır (Krugman, 2001:38-76).

70'lerdeki refah devleti anlayışına yöneltilen bu eleştirilerden belki de en önemlisi felsefi anlamdaki karşı çıkışlardır. Özellikle Hayek, refah devleti politikalarının bireysel özgürlük ile bağdaşamayacağını ve bu politikaların vahim sonuçlara yol açabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Hayek, toplumsal adaletin, devlet aracılığıyla tesis edilemeyeceğini ileri sürmüş, hatta daha da ileri giderek, sosyal adalet düşüncesinin anlamsız olduğu sonucuna varmıştır.

3. Yeni Üçüncü Yol Düşüncesinin Evrimi

"Yeni" üçüncü yol düşüncesinin, entelektüel kuramcısı Giddens, tüm bu gelişmelerin farkındadır.

"Üçüncü yol yükselme döneminde sert eleştirilere hedef oldu. Terim yeni olmadığı gibi, doğrusu masum bir tarihe de sahip değildi. Sağ ve sol politik hareketler tarafından defalarca kullanılmıştı. 1950'lerde bazı sosyal demokratlar kendilerini ABD serbest piyasa liberalizmi ile Sovyet komünizmi arasında bir ideolojinin savunucusu olarak görmüşlerdir. Daha sonraları üçüncü yol, hiçbir sonuca ulaşmayan piyasa sosyalizmi kavramının açıklanmasında da kullanılır olmuştur." (Giddens, 2000b:8).

Hatta Giddens o kadar farkındadır ki, *Sağ ve Solun Ötesinde* adlı kitabının önemli bir bölümünü bu tartışmalara ayırmıştır. Aslında daha genel bir ifadeyle, Giddens; daha önceki tüm deneyimleri tartışmakla beraber, bunların artık günümüz koşullarına uymadığı gibi ciddi bazı sonuçlara da ulaşmıştır. Ayrıca bu ulaştığı sonuçlar, "yeni" üçüncü yol düşüncesinin de çıkış noktasını oluşturmuştur. Bir söyleşisinde Giddens şöyle söylemektedir.

“Üçüncü yol, merkez sol değerlerin bu değişime uyarlanmasıdır. Bu akımı üçüncü yol olarak adlandırmamın nedeni, geçmişteki iki alternatifin neredeyse yok olmaya yüz tutmasıdır. Bunlardan biri Keynesçi talep yönetimi, yukarıdan aşağıya bürokrasi gerektiren geleneksel sosyalizm; diğeri ise dünyayı bir çeşit pazaryeri olarak görüp yönetmeyi düşleyen neo liberalizmdir. İnsanlığın büyük çoğunluğu günümüzde iki alternatife de inanmamaktadır.” (Yalçın-tan, 2000b: 31-32).

Giddens iki kutuplu dünyanın, iki ideolojisi olarak gördüğü sosyalizm ile yeni liberal politikaların günümüz koşullarında “bitmiş” olduğunu söylemekle beraber, yeni sağ politikaların şu an için dünyadaki tek hâkim paradigma olduğunun da bilincindedir. Bu anlamda, özellikle 1970’li yıllar boyunca büyük itibar kaybına uğramış olan sosyal demokrasiye yeni nitelikler kazandırarak, mevcut durumu aşma eğiliminde görünmektedir. “Sosyal demokrasi daima sosyalizmle ilişkilendirilmişti. Kapitalizmin alternatifinin olmadığı bir dünyada sosyal demokrasinin dayanağı ne olacaktır?” (Giddens, 2000a:34).

Bu açıdan bakıldığında, yeni üçüncü yol olarak adlandırılan politikaların sosyal demokrasi için yeni bir çıkış yolu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu çıkış yolu, sosyal demokrasinin yitirmiş olduğu büyük itibar kaybının yeniden kazandırılması için de oldukça önemlidir. Böylece, klâsik sosyal demokrat politikalar günümüz olguları ile birleştirilerek yeni bir oluşum sağlanmaya çalışılmaktadır. Giddens şöyle demektedir. “Üçüncü yol kavramını, sosyal demokrasiyi geçen 20 ya da 30 yıldan fazladır süredir kökten değişime uğrayan bir dünyaya adapte etmeye çalışan düşünce ve politika üretme bağlamında ele alacağım.” (Giddens, 2000a:36).

Giddens, sosyal demokrasinin, aşağıda yer alan şu sorunlara mutlaka cevap verebilecek bir politika karması geliştirmesine ihtiyacı olduğu inancındadır. Ve “yeni” üçüncü yol politikaları olarak adlandırılan düşünceler de, aslında bu değerleri ön plâna çıkarmaktadır.

4. Yeni Üçüncü Yol Politikaları

i. İçinde yaşadığımız toplumun kurumlarını dönüştüren ve ulusal ötesi bir olgu olarak karşımıza çıkan “küreselleşme”ye karşı devletin gerçekçi politikalar geliştirmesi.

ii. Küreselleşmeye bağlı olarak gelişen ve “egoizmin” uzağında olan yeni “kurumsal bireyciliğe” uygun politikalar üretmek.

iii. Günümüzde sağ ve sol kavramına pek inanılmamaktadır. Bu anlamda sağ ve solun ötesinde yeni radikal politikaların üretilmesi.

iv. Dünyadaki parti ve parlâmentolara karşı azalan ilgi ve güvenin tekrar tesisi için çalışmaların yapılması.

v. Ekolojik problemlerin ortaya çıkardığı risklere karşı devletin aktif bir çalışma alanı oluşturması. (Giddens, 2000a:39).

Bu beş politik sorun üzerine oturtulan yeni üçüncü yol düşüncesi, radikal merkez olarak adlandırılmaktadır. Giddens, bu politikalar için şöyle demektedir. “Yeni liberaller devleti küçültmeyi arzuluyorlar; sosyal demokratlar ise tarihten getirdikleri bir özellik olarak, devletin genişletilmesi taraftarıdır. Üçüncü yol önerisi ise, devleti yeniden yapılandırmak, yani devlet düşmandır diyen sağ ve cevap devlettir diyen sol söylemi aşmaktır.” (Giddens, 2000a:84).

Bu niteliği ile klâsik sosyal demokrasiyi revize eden, daha temel olarak, önermeleriyle yeni sağ ve klâsik sosyal demokrasinin arasında bir orta yolu ifade eden üçüncü yol

programı genel olarak dört temel yaklaşım sunmaktadır. Bunlar;

1. Yeni demokratik devlet
2. Sivil toplumun yenilenmesi
3. Yeni karma ekonomi
4. Kozmopolit ulus

Aşağıda bu yaklaşımlar ayrı başlıklar altında ele alınıp, tartışılacaktır.

4.1. Yeni Demokratik Devlet

Giddens, günümüz hâkim paradigması olan "liberal demokrasi"ye karşı alternatif bir demokrasi anlayışı geliştirmesi ve bu anlamda "demokrasinin demokratikleştirilmesi" söylemiyle ön plâna çıkmaktadır. Eylem plânı şöyledir;

- i. Devlet küreselleşmeye cevap vermeli ve merkezîyetçiliği terk etmelidir.
- ii. Devlet yozlaşmaya karşı yeni güvenceler sağlamanın yanı sıra, daha şeffaf ve açıklığa doğru yönlendirilmiş yasal reformların gündeme getirilmesi anlamına gelen kamu alanının rolünü genişletmelidir.
- iii. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle, düşman tehdidinden kurtulan devlet; artık yönetimde verimliliği artırmalıdır. Bu anlamda bürokrasiyi yeniden yapılandırmalıdır.
- iv. Demokrasi süreci revize edilmelidir. Devlet vatandaşlarıyla, vatandaşlar da devletle yerel doğrudan demokrasi, elektronik referandum, halk jürisi gibi uygulamaları içeren ilişki tesis etmelidir.
- v. Devlet risk yönetim alanını genişletmelidir. Bu sadece "sosyal güvenlik" anlamında değil, özellikle bilimsel ve teknolojik değişimin ortaya çıkardığı etik sorununu da devlet bizzat denetlemelidir.
- vi. Devlet, demokratikleşme sürecinde (yerel ya da ulusal) bölgesel kalmamalı, daha

kozmpolit bakış açısıyla bakmalı, sivil toplumun canlanmasını sağlamalıdır.⁴

Giddens; bu eylem plânıyla donatılmış, yeni demokratik devletin bir ideal olduğunu ve açık uçlu bir yapıya sahip olduğunu söyler. Daha da ötesi, bütün reformların kendi karmaşıklığını da beraberinde getirebileceğini ifade eder. (Giddens, 2000a:91) Bu ifade tartışmanın henüz olgunlaşma aşamasında olduğunu göstermektedir.

4.2. Sivil Toplumun Yenilenmesi

Giddens; eski solun aksine, vatandaşlık bilincinde görülen gerilemelerin günümüzde hafife alınmayacağını ve bu anlamda yeni üçüncü yol politikalarının temel öğelerinden birinin de aktif bir sivil toplum oluşturmak olduğunu söyler. Sivil toplumun yenilenmesi için;

- i. Devlet-sivil toplum ortaklığı kurulmalıdır.
- ii. Aile yapısının demokratikleştirilmesi sağlanmalıdır.
- iii. Suç, toplum temelli önlenmelidir.
- iv. Yerel kamu alanı korunmalıdır.
- v. Sosyal birliktelikler teşvik edilmelidir (Giddens, 2000a:93).

4.3. Yeni Karma Ekonomi

Yeni üçüncü yol politikaları bir çok konuda geleneksel sol düşünürler tarafından eleştirilmiştir. Ancak, üçüncü yol politikalarının belki de en çok eleştirilen tarafı, solun kalesi sayılan "refah devleti" anlayışına bu hareketle biçilen yeni misyondur. Birçok sol düşünür, bu yeni fikirleri refah politikalarına vurulan en büyük darbe olarak görmektedir ve mevcut politikalarından taviz verilmesini sert biçimde eleştirmektedir.

⁴ Detaylı bilgi için bkz; *a.g.e.*, s.83-92.

Fakat Giddens, refah devletine yönelik rezilyonun gerekli olduğu konusunda oldukça kararlıdır. Eleştirilere cevabı şöyledir;

“Çağdaşlaşan solun diğerlerinden ayrılan yönü, refah devletinin deneyimini toz pembe sunmuyor oluşu. Eski solcu yazar ve politikacılar, dünyada herşeyin güllük gülistanlık olduğu, refah devletinin vatandaşlarını beşikten mezara koruduğu ve tam istihdamın günün şartı olduğu eski bir döneme atıfta bulunuyor. Hâlbuki o dönemlerin gerçekleri bile eski solcuların sanduklarından çok daha karmaşıktı. Refah sistemleri çoğunlukla bürokratik işlemlerin yoğunluğu yüzünden sonuç verici değildi. Ya da çok kötü durumda yaşayan gerçek gereksinim sahiplerine hizmet etmiyordu.” (Giddens, 2000b:17).

Giddens’in özellikle klâsik refah devletinin işleyişine yönelik eleştirileri, sağ fikirlerin etkisinde kaldığının bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Hatta ifadelerinde, yeni sağ fikirlerin refah politikalarına getirdiği eleştirilerden bazılarına kulak verilmesini ister. “Üçüncü yol politikaları, sosyal politika uygulamalarının problemlili bir geçmişi olduğunu itiraf ederek, sağın bu uygulamaları hedef alan eleştirilerinden bazılarını kabul etmelidir.” (Giddens, 2000a:127).

Sosyal demokratlar, bu anlamda refah devletinin hedefi olarak kabul edilen “eşitlikçi” çabaları daha gerçekçi bir zemine oturtmak zorundadır. Ayrıca bu hedefe yönelik fiilî bir girişimi ifade eden ve birçok yönden bahsettiğimiz eleştirilere maruz kalmış bulunan klâsik “yeniden dağıtım” politikalarına da bir çeki düzen vermek zorundadırlar. Çünkü; “yeniden dağıtım çok belirsiz bir ifadedir. Sosyalistlerin anladığı şekliyle, ekonomik eşitsizliğin azaltılması anlamına gelir. Refah devleti bu hedefe ulaşma konusunda çok etkili olamamıştır. Büyük oranlı toplumsal programlarda orta sınıfa çok bü-

yük menfaatler sunulmasından kaynaklanmıştır bu durum.” (Giddens, 2002:150).

Düşünür, refah politikalarının yer yer bu türden problemlere yol açtığını ifade etse de, eşitsizliğin devamına yönelik sağ politikaları da kabul edilemez bulmaktadır. “...sosyal demokratlar eşitsizliğin son derece yüksek olmasının ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmak için işlevsel olduğu ya da bunun kaçınılmaz olduğu yönündeki görüşü de kabul etmemelidirler.” (Giddens, 2000a:114).

Giddens, üçüncü yol programında, tüm bu tartışmaların ışığında yeni bir çözüm yolu bulmayı amaçlamaktadır ve bu anlamda yeni bir “yeniden dağılım” programını somutlaştırmak için çalıştığını ifade etmektedir. Ayrıca, bu program bireysel inisiyatif ve özgürlükle de bağdaşır olmak durumundadır. Düşünüre göre, bu yeni model şunları içermektedir;

“Üçüncü yol politikaları, yeni bir karma ekonomiyi savunmaktadır.(...) önceki karma ekonomik görüşe göre piyasalar devlete karşı büyük ölçüde ikincil konuma sahiptirler. Yeni karma ekonomi ise bir taraftan kamu çıkarlarını savunurken diğer yandan piyasaların dinamizmini kullanmak suretiyle kamu ve özel sektörün ortak hareketini öngörmektedir.” (Giddens, 2000a:113).

Tartışmanın boyutu oldukça geniş olmakla beraber, Giddens, yeni üçüncü yolun refah politikalarını ve “eşitsizlik” sorunsalı üzerine düşüncelerini dört temel prensipte özetlemiştir:

i. Eşitlik ve eşitsizlik için dinamik bir “yaşam şansları” yorumları geliştirilmelidir. Bu yaklaşım, eski solun yaptığından daha çok “fırsat eşitliği”ne vurgu yapar. Ancak, fırsat eşitliği; gelir ve refahın yeniden dağıtımını varsayar. Çünkü bir neslin fırsat eşitliği, diğer neslin eşitsizliği anlamına gelecektir. Zengin olma isteği, istisnai yetenekleri motive edeceğinden insanlardan esirgenemez;

yalnız birkaç kişinin elinde olan zenginlik de eşitlikçi bir sistemle bağdaşmaz.

ii. Sosyal demokratlar, çaba ya da girişimi engelleyen sonuçlar doğurabilen vergilendirmeye biçtikleri aşırı önemden uzaklaşmalıdırlar. İstihdam olanaklarını artırmak için tasarlanmış politikalar aracılığıyla vergi tabanını inşa etmeye uğraşmak sürdürülebilir bir yaklaşımdır.

iii. Refah devleti de dahil olmak üzere, devlet, eşitsizliğin basit bir çözümü değil, sorunun bir parçası olarak görülmelidir. Bu anlamda piyasanın, devlet tarafından ayarlanması gereken eşitsizlikleri yarattığı savını içeren geleneksel sol düşünce yeniden ele alınmalıdır. Çünkü; bazen piyasa eşitsizlik yaratan değil de eşitsizliği hafifleten bir araç rolüne soyunurken, demokratik devlet eşitsizlik yaratabilir. Bu anlamda yeni refah devleti, yavaş yavaş, mümkün olduğunca bireysel inisiyatifi ve sorumluluğu teşvik eden (vatandaş eylem potansiyelini işe yarayan hale getiren) bir *sosyal yatırım devletine* dönüştürülmelidir.

iv. Son olarak, üçüncü yol politikalarındaki yeni toplumsal sözleşme “sorumluluk almayana hak da yok” ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Ancak, bu yoksullar için olduğu kadar zenginler, bireyler için olduğu kadar şirketler için de geçerli olmalıdır. Çünkü toplumun üst tabakalarındaki dışlanmayı engellemek (elit kesimleri, sosyal ve ekonomik sorumluluklarını sürdürmeye ikna etmek) yoksul kesimlerinki kadar önemlidir.

Elit kesimler birer vatandaş olarak vergilendirme ile bizzatı ilgilendirirler. Sık sık yaptıkları, vergi kaçırmak ve olabildiğince az vergi vermek için bütün olanakları zorlamaktır. Bu bir anlamda vatandaşlık görevlerinden kaçmaktır. Bu anlamda yükümlülükler, sorumluluklardan daha iyi işler. Çünkü bir çok iş adamı, meslekî kararların toplumsal sonucunu görmezden geldiği için, sorumlu-

luk sahibi bir vatandaş gibi davranmaz. Ancak vatandaş yükümlülüklerinin kabulü de zaman zaman (özel eğitim, sağlık ve duvarlarla çevirili lüks konutlar yoluyla diğerlerini dışarıda bırakacak bir geri çekilme şeklinde) toplumsal ayrımcılığa neden olabilir. Bu durum; kamu kurumları elden geçirilerek ve daha verimli hâle getirilerek önenebilir. Tabii ki zengin küçük azınlık kendi dünyasında yaşayacaktır. Ancak, devlet okulları, sağlık hizmetleri iyiye, kent merkezleri yenilenmiş ve suçlar kontrol altına alınmışsa, bu kesimden bunu tercih edenlerin sayısı önemli ölçüde azalacaktır.⁵

4.4. Kozmopolit Ulus

Giddens'e göre, sosyal demokratlar kozmopolit bir dünyada ulusa yeni bir rol biçmelidirler. Bu çerçevede ortaya çıkan kozmopolit ulus kavramı, aktif bir ulusu içermektedir. Geçmişte var olan ulus yapılanmalarında olduğu gibi, diğer uluslara karşı büyük ölçüde düşmanlık duygularının hâkim olmasının aksine, günümüzde ulusal kimlikler, bir zamanlar sahip oldukları diğer grupları kendi içlerinde eritme düzenine sahip olamayacaklarını, dolayısıyla kendileriyle beraber diğer kimliklerin de bir arada ve işbirliği içinde varlıklarını devam ettirebileceğini kabul etmelidirler.

Bu yeni düzene ayak uydurulması ancak kozmopolitlik ve çok kültürlülük ekseninde çözümlenebilir. Buna bağlı gelişim için bazı politikalar güdülmelidir. “kozmpolit kimliğin geliştirilmesine öncü olmak için vatandaşlık kanunları değiştirilmelidir ve önemli bir kültürel değişime gidilmelidir. Kozmopolit bir ulus yerine getirilmesi, taahhüt edilmiş değerlere ve vatandaşların kendilerini rahat hissedecekleri bir kimliğe ihtiyaç duyar.” (Giddens, 2000a:153).

⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz; (Giddens, 2000c: 25-29).

Ayrıca, bahsedilen kozmopolit ulus, Giddens'e göre, kozmopolit bir demokrasinin de varlığını zorunlu kılmaktadır. Ve bu idealin gerçekleştirilmesi için çalışılmalıdır.

5. Sonuç

İngiliz İşçi Partisi tarafından oldukça farklı ve iddialı bir söylemle iktidara taşınmış olmasına rağmen "yeni" üçüncü yol düşüncesi olarak adlandırılan politikaların, entelektüel altyapısının güçlü olduğunu söyleyebilmek oldukça zordur. Giddens tarafından; yeni demokratik devlet, yeni karma ekonomi, Sivil toplumun yenilenmesi ve kozmopolit ulus anlayışı çerçevesinde dördü ekşene oturtulan bu yeni felsefede, birçok düşüncenin henüz olgunlaşma aşamasında olduğu görülmektedir.

Bu durumu Giddens'in konu üzerine yazmış olduğu *Beyond Left and Right* ve *The Third Way* adlı kitaplarında açıkça tespit edebilmek mümkündür. Zaten, düşünür de bunu inkâr etmeyerek, bu akımın bir siyasî felsefe olma yolunda olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda, Blair'le uygulanabilirliği test edilen akım, Giddens'in ve sınırlı sayıda ki bazı yazarların da katkısı ile teorik gelişimini sağlamaya çalışmaktadır.

Ancak, oldukça curcunalı biçimde "politik ekonomi" sahnesine çıkan düşüncenin, hem entelektüel hem de politik çevrelerden yeterince ilgi görmediğini söyleyebiliriz. Gelecekte sosyal demokrasi ile yeni sağ politikaların arasında bir üçüncü yol olarak, iki paradigmayı birleştirme iddiasına rağmen, düşüncenin daha genel anlamda klâsik sosyal demokrat politikaların revizyonunu içerdiğini de ifade etmek bu aşamada yanlış olmaz kanaatindeyiz.

Sonuç itibariyle, ilk dönemlerdeki popülaritesini kaybetmiş gözükse de, hâlâ iktidar şansını devam ettiren bu düşüncenin; bu

çehresi ile hem bugün hem de gelecekte günümüz paradigması yeni sağ düşünceye bir alternatif olabilmesi zordur. Yine de "üçüncü yol"un içi boş bir düşünce mi yoksa bir siyasî felsefe mi olduğunu (olacağını), gelecekteki gelişimini izleyip görmekte yarar vardır

Kaynaklar

Çaklı, Sabri; 1998, *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Eren, Ercan; 1987, "İktisadi Etkinlik Sorunu: O. Lange ve Avusturya Okulu", *İktisat Dergisi*, Ocak-Şubat.

Giddens, Anthony; 2002, *Sağ Ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği*, (Çev: Müge Sözen – Sabir Yücesoy), İstanbul: Metis Yayınları.

Giddens, Anthony; 2000a, *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, (Çev: Mehmet Özay), İstanbul: Birey Yayıncılık.

Giddens, Anthony; 2000b, "Üçüncü Yol Politikaları", *Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye*, (Der: Murat Yalçınan), İstanbul: Buke Yayınları.

Giddens, Anthony; 2000c, "Eşitsizlik ve Sosyal Demokrasi", *Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye*, (Der: Murat Yalçınan), İstanbul: Buke Yayınları.

Hayek, F.A.; 1995, *Kölelik Yolu*, (Çev: T. Feyzioğlu – Y. Arslan), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.

Kazgan, Gülten; 1997, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Krugman, Paul; 2001, *Politika Taşeronları: Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimle ve Önemsizleşen Refah*, (Çev: Neşenur Domaniç), İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yalçınan, Murat; 2000a, "Üçüncü Yol: Küresel Çağın Evrensel İdeolojisi Olabilir mi?", *Üçüncü Yol Arayışları Ve Türkiye*, (Der: Murat Yalçınan), İstanbul: Buke Yayınları.

Yalçınan, Murat; 2000b, "Anthony Giddens İle Söyleşi", *Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye*, (Der: Murat Yalçınan), İstanbul: Buke Yayınları.

Yay, Turan; 1993, *F.A.Hayek'te İktisadi Düşünce*, Bursa: Ezgi Kitabevi.